

FRIEDRICH SCHOLZ
(1928 03 01–2016 05 27)

Krinta kaip lapai ne tik mūsų vyresniosios kartos, bet ir kitų šalių žymūs baltistai. 2010 m. paliko jų gretas garsus baltų hidronimų tyrinėtojas ir daugiau kaip šimtmetes tradicijas turinčio baltistikos leidinio „Indogermanische Forschungen“ redaktorius profesorius Wolfgang P. Šmidas (Wolfgang P. Schmid), o neseniai pasitraukė amžinybėn taip pat plačiai išgarsėjęs baltistikos pasaulyje kitas tos kartos atstovas – Frydrichas Šolcas (Friedrich Scholz).

Šolcas gimė Hamburge, kurio universitete 1947–1952 m. studijavo lyginamąją kalbotyrą, baltistiką, slavistiką, indologiją ir klasikines kalbas. Čia jam gilintis į baltistikos studijas turėjo didelės įtakos 1945–54 m. vadovavęs lyginamosios kalbotyros seminarui profesorius Ernstas Frenkelis, su kuriuo jis artimai bendravo. Išmokti gerai lietuvių kalbą Hamburge jam padėjo studijavusieji studentai lietuviai, buvę prie Hamburgo įsikūrusiame anuomet Pabaltijo universitete.¹ Kaip ir ne vieno kito vokiečių kalbininko mokslinė Šolco baltistinių tyrinėjimų veikla susijusi su slavistikos studijomis. 1953 m. jis apgynė daktaro disertaciją apie perfekto istoriją slavų kal-

bose ir ėmė darbuotis Hamburgo universiteto lyginamosios kalbotyros seminare. Vėliau, 1959 m., jis, apgynęs habilitacinę disertaciją iš bendrosios ir lyginamosios kalbotyros, trumpą laiką buvo to universiteto privatdocentas, 1962–1966 m. Mainco (Mainz) universiteto profesorius. 1966 m. jis persikėlė į Miunsterį (Münster) ir čia iš pradžių dirbo kaip slavų filologijos profesorius, o 1968 m. ėmė vadovauti jo paties rūpesčiu įkurtai Slavų ir baltų filologijos katedrai.

Miunsteris tapo ne tik nauja mokslininko gyvenamąja vieta, bet ir nauju

¹ Plačiau žr. Algirdas Sabaliauskas, *Lietuvių kalbos tyrinėjimo istorija 1980–2010 m.*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2012, 591.

įvairiapusės Šolco baltistinės veiklos centru, išgarsėjusiu ir Vokietijoje, ir visame pasaulyje. Tokiu centru jis pasidarė ypač tuomet, kai daugiausia Šolco pastangomis 1993 m. sausio 26 d. prie Vestfalijos Vilhelmo universiteto buvo įsteigtas Tarpdisciplininių baltų studijų institutas (Institut für interdisziplinäre Baltische Studien), išaugęs iš jo vadovauto Slavų-baltų seminaro. Šiame seminare jau nuo pat jo pradžios (1966 m.) buvo Baltų skyrius (Baltische Abteilung), o 1972 m. – finų ugrų skyrius (Finougrische Abteilung). Nuo 1989 m. Baltų skyriuje buvo organizuojami baltistikos kursai, turintys tikslą suteikti galimybę studijuoti Vokietijos universitetų studentams lietuvių ir latvių (kiek vėliau ir estų) kalbas ir literatūras, tautosaką. Tam buvo kaupiama baltistinė literatūra, plečiami kontaktai su Lietuvos, Latvijos ir Estijos lingvistais (suintensyvėję ypač atkūrus šių šalių nepriklausomybę ir Slavų-baltų seminarui išaugus į minėtą institutą), inicijuojami baltistikos tyrimai. Visose šiose srityse yra ryškūs velionio Šolco nuopelnai.

Nesileidžiant į detalesnį labai plataus lingvistinio bei literatūrologinio profilio mokslininko darbų aprašymą (tai iš dalies padaryta išnašoje minėtame A. Sabaliausko veikalė, p. 591–602), toliau bus apsiribota jo stambesnių lituanistinių tyrimų charakteristika ir kai kuriais asmens bruožais, pastebėtais man bendraujant su žymiuoju vokiečių mokslininku.

Bene pirmasis baltistinis Šolco darbas – 1963 m. paskelbta šveicarų kal-

bininko Alfredo Sèno (Senn), 1922–1930 m. profesoriavusio Kauno universitete, vokiškai parašyto lietuvių kalbos vadovėlio antrosios dalies (*Lesebuch und Glossar*), o 1969 m. ir to vadovėlio pirmosios dalies (*Grammatik*) recenzijos. Abi tos recenzijos išspausdintos žurnale „International Journal of Slavic Linguistics and Poetics“². Vėlesniais metais, ypač 1979–2002 m. laikotarpiu, įvairiuose (daugiausiai Vakarų Vokietijos) leidiniuose yra pasirodę ne tik nemažai recenzijų, straipsnių, anotacijų, bet ir stambesnių darbų, kuriuose įžvalgiai kalbininko ir literatūros bei kultūros istoriko požiūriu nagrinėjamos lietuvių ir latvių kalbų bei literatūrų problemos. Tarp jų ypač išsiskiria 1990 m. pasirodžiusi monografija „Die Literaturen des Balticums. Ihre Entstehung und Entwicklung“, turinti 356 puslapius (išleista Reino-Vestfalijos mokslų akademijos). Tai originalus veikalas, kuriame aprašytas trijų Pabaltijo tautų (lietuvių, latvių ir estų) literatūrų kūrimasis bei plėtojimas kaip visos Europos literatūrinio proceso integralinė dalis. Jame gilinamasi į lietuvių, latvių ir estų literatūrinius ryšius su kitų, ypač vokiečių, rusų, lenkų literatūromis, atskleidžiamos tų ryšių ištakos ne tik regioninės (Pabaltijo), bet ir pasaulinės, ypač Vakarų Europos, kultūros istorijos fone. Monografijoje taip pat išryškinama minėtų tautų grožinės literatūros kūrimosi bei plėtojimosi sąsaja su jų liaudies kūryba, tautosaka, kaip

² Pirmoji – to žurnalo VI tome, o antroji – XII tome.

kiekvienos tautos dvasingumo savita išraiška („als Ausdruck der Geistigkeit der eigenen Volkes“, p. 9), ir supažindinama visuomenė su žymesniais tų tautų grožinės literatūros ir apskritai raštijos kūriniais. Tai pirmasis tokios rūšies veikalas, kuriame, remiantis lietuvių, latvių ir estų literatūros istorikų tyrinėjimais ir paties autoriaus išvalgomis, pateikiama plati sintetinė tų tautų literatūrų kelių šimtmečių funkcionavimo bei raidos panorama.³

Iš stambesnių minėto laikotarpio baltų kalbų lingvistinių darbų minėtinas jo straipsnis *Entwicklungstendenzen des litauischen Nominalsystems*, išspausdintas 1977 m. straipsnių rinkinyje „Ost und West“,⁴ įžanginis straipsnis 1981 m. jo parengtame ir Hamburge išleistame Pilypo Ruigio fotokopiniame „Betrachtung der Littauischen Sprache, in ihrem Ursprunge, Wesen und Eigenschaften, Königsberg 1745“ leidime ir ypač turininga lyginamoji 62 puslapių studija apie Jono Bretkūno 1580 m. „Dovydo psalmių“ vertimo rankraštį ir 1625 m. Jono Rėzos tų psalmių perredaguotą spausdintą tekstą.⁵

Pastaroji studija, pridėta prie 2002 m. „Biblia Slavica“ leidinių seri-

³ Plačiau žr. mano recenziją: *Baltistica* 27(1), 75–77.

⁴ *Ost und West 2: Aufsätze zur Slavischen und Baltischen Philologie und allgemeinen Sprachwissenschaft...*, Wiesbaden, 1977, 42–68.

⁵ Plačiau žr. mano recenziją: *Baltistica* 37(2), 353–360.

joje pagrečiui paskelbtų minėtų transkribuotų psalmių tekstų su išnašose nurodytais 1545 m. Liuterio biblijos atitikmenimis, yra nepaprastai kruopštaus ne vienu metų darbo rezultatas. Ji su publikuotais „Dovydo psalmių“ tekstais ir dar 1991 m. toje pačioje serijoje išspausdintu fotokopiniu Bretkūno psalmių vertimo rankraščiu (parengtu drauge su Jochenu Dytrichu Range) yra kapitalinis indėlis į bretkūniana. Joje po išsamios tekstologinės ir lingvistinės analizės padarytos išvados apie Bretkūno ir Rėzos tekstų santykį, apie pagrindinį ir korektūrinį Bretkūno vertimo sluoksnį, apie Bretkūno rankraščio grafinę sistemą, apie Rėzos teksto kirčio ženklų vartoseną ir kt. yra tvirtas pagrindas tolimesniems įvairiapusiškiems tų tekstų tyrinėjimams.

Galima sakyti, kad ši studija apvainikuoja visą tą be galo reikšmingą Šolco veiklą, susijusią su stambiausio XVI a. lietuvių rašto paminklo leidimu. Kaip rašoma studijos pratarmėje, velionis su Bretkūno biblijos rankraščiu buvo susipažinęs dar 1949 m. pas prof. Reinhardą Vitramą (Reinhard Wittram), pas kurį buvo atsiradęs tas rankraštis, išgelbėtas nuo pražūties paskutiniais Antrojo pasaulinio karo mėnesiais. Šis profesorius atidavęs rankraštį Giotingeno (Göttingen) valstybiniam archyvui, o iš jo 1979 m. perkeltas į Berlyno slaptąjį valstybinį archyvą (Geheimes Staatsarchiv). Dar 1978 m. rankraštį siūlęs išleisti Šolcui latvių kalbininkas Karlis Dravinis, bet tam nebuvo finansinių ga-

limybių. Realizuoti tokį sumanymą dar anksčiau (1974 ar 1975 m.) skatino ir šio straipsnio autorius tuomet studijavusiam baltistiką Vilniuje jaunam vokiečių kalbininkui Jochenui Dytrichui Rangei (Jochen Dietrich Range). Sulaukęs šio kalbininko sutikimo dalyvauti Bretkūno biblijos rankraščio fotokopinio leidinio rengimo darbe, Šolcas surado tam ir finansinių šaltinių, taip pat ir pats įsitraukė į tą darbą. Abiejų lingvistų bendradarbiavimo rezultatas – trys stambūs ir vienas mažesnis „Dovydo psalmių“ tomas, apimantys didžiąją Bretkūno biblijos rankraščio dalį. 1991 m. išspausdintas Naujasis testamentas ir psalmynas, 1996 m. – Senojo testamento Mozės knygos, 2002 m. – Jozuės, Teisėjų, Rūtos, Samuelio, Karalių, Kronikų, Ezros, Nehemijo, Esteros, Jobo, Saliamono kalbesių, Pamokslininko ir Saliamono Giesmių giesmės knygos. Dėl nežinomų priežasčių nutrūko Bretkūno rankraščio fotokopinis leidimas ir su liūdesiu laukiamas likusiųjų Senojo testamento knygų pasirodymas.

Iš smulkesnių Šolco lituanistinių darbų, pasirodžiusių po A. Seno vadovėlio recenzijos, minėtina: Aleksandro Kuršaičio žodyno „Litauisch-Deutsches Wörterbuch“ (1–4, Göttingen, 1968–1973) recenzija, išspausdinta 1981 m. leidinio „Die Welt der Slaven“ XVI tome (p. 183–191), straipsnis „Offene und versteckte Elemente der Volksdichtung bei Jonas Aistis, einem litauischen Dichter der Moderne“, paskelbtas leidinyje „Ars Philologica Slavica. Festschrift für

Heinrich Kunstmann“, München, 1988 (p. 377–387),⁶ straipsnis „Elemente der Volksdichtung in der litauischen Kunstdichtung“, įdėtas į leidinį „Lietuvių kultūros institutas. Litauisches Kulturinstitut Lampertheim“ (1989, p. 37–52), keliolika lietuvių rašytojų (Donelaičio, Krėvės, Maironio, Marcinkevičiaus, Mieželaičio, Mykolaičio-Putino, Sruogos, Vaičiūnaitės, Žemaitės ir kt.) kūrinių anotacijų įvairiuose enciklopedinio pobūdžio Vakarų Vokietijos leidiniuose.

Daug lituanistinių dalykų mokslškai gvildenta ir tuose straipsniuose bei recenzijose, kuriuose svarstytos bendros baltų, baltų-slavų, baltų-germanų kalbų, literatūrų ir tautosakos problemos. Todėl ne be pagrindo 1998 m. Šolcui buvo suteiktas Vilniaus universiteto garbės daktaro laipsnis. Prieš tai, 1978 m., jis buvo išrinktas Suomų literatūros draugijos, esančios Helsinkyje, nariu, 1983 m. Diuseldorfe (Düsseldorf) sukurtoje Reino-Vestfalijos mokslų akademijos nariu, 1988 m. apdovanotas už Vokietijos Respublikos ir Pabaltijo tautų (Estijos, Latvijos ir Lietuvos) kultūrinių ryšių stiprinimą specialiu ordinu (Verdienstkreuz), 1992 m. išrinktas Latvijos mokslų akademijos užsienio nariu.⁷

Su profesoriumi Šolcu mane suvedė Bretkūno biblijos spausdinimo reikalai, kai jam apie juos buvo painformuota minėto J. D. Rangės ir kai pavyko gauti

⁶ Jo vertimas į lietuvių kalbą išspausdintas: *Lituanistica* 2(10), 1922, 101–108.

⁷ Žr. Algirdas Sabaliauskas, min. veik., 592.

lėšų tos biblijos fotokopiniam leidimui. Tuomet pradėjome susirašinėti laiškais, keistis savais spaudiniais ir susitikinėti Vilniuje, vėliau Miunsteryje. 1986 m. aš su savo žmona automobiliu pavežiojome jį po Vilniaus miestą bei jo apylinkes, aplankėme Verkių parką. Jau tada profesorius kvietė mus atvykti į Miunsterį. Tačiau tinkamesnės sąlygos tai padaryti atsirado tik atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, 1996 metais.

1996 m. gegužės 6 d. laiške profesoriui rašiau, kad galėčiau atvykti į Miunsterį tų metų rugsėjo mėnesį. Tame laiške užsiminiau, kad viešnagės metu norėčiau Miunsterio bibliotekoje susipažinti su naujausia lingvistine literatūra rašomosios kalbos teorijos, kalbos kultūros ir kalbinės politikos klausimais, nes Lietuvoje tokios literatūros, išleistos Vakarų Vokietijoje, beveik visai negaunama. Taip pat užsiminiau, kad, jeigu būtų galimybių, norėčiau pavartyti Volfenbiutelio (Wolfenbüttel) miestelio bibliotekoje esančios 1573 m. Prūsų Lietuvoje parengtos ir verstinės lietuviškos postilės originalą.

Tų metų pradžioje, susidarius palankioms aplinkybėms, aš išvykau į Miunsterį ir ten praleidau bemaž 2 mėnesius. Profesoriaus dėka buvau apgyvendintas ir finansiškai aprūpintas. Galėjau sėkmingai vykdyti savo planus. Kokių specialių uždavinių man nebuvo numatyta, išskyrus tai, kad spalio mėnesį buvau pažadėjęs skaityti Tarpdisciplininio baltų studijų instituto darbuotojams pranešimą baltistine tematika. Toks

pranešimas, tema „Kurze Übersicht über die Entwicklung der litauischen Schriftsprache“, buvo perskaitytas spalio 22 d. ir vėliau išspausdintas leidinyje „Zeitschrift für Literaturwissenschaft und Linguistik, Heft 129, März 2003“ (p. 56–63).

Begyvendamas Miunsteryje aš beveik kasdien eidavau į universiteto biblioteką skaityti minėtos tematikos lingvistinės literatūros ir darytis man rūpimų dalykų jos išrašus. Baigiantis antram buvimo mėnesiui pavyko nuvažiuoti ir į Volfenbiutelį pavartyti lietuviškos postilės rankraštį, kuris 1995 m., remiantis elektrografine kopija bei mikrofilmu dr. Juozo Karaciejaus buvo transliteruotai išleistas Vilniuje. Man rūpėjo palyginti šį leidimą su originalu ir įsitikinti, ar jis adekvatus pastarajam. Jau paviršutiniškas tų tekstų palyginimas parodė, kad transliteruotasis tekstas nėra absoliučiai adekvatus ir kad autentiškesnis būtų fotokopinis leidimas, kurį po 13 metų parengė spaudai ir išleido Vokietijoje (Vysbadene) 2008 m. Jolanta Gelumbeckaitė.⁸

Su velioniu Šolcu esu ne tik susirašinėjęs laiškais, bet ir keitęsis įvairiais leidiniais. Brangiausia man jo ir Rangės dovana – išleistieji Bretkūno biblijos foliantai, atskleidžiantys rečiausius senosios lietuvių rašomosios kalbos epochos duomenis. Juoba kad aš visą laiką pats esu domėjęsis to mūsų senosios litera-

⁸ Apie jį plačiau žr. Jonas Palionis, Naujas, monumentalus Volfenbiutelio postilės leidimas, *Metai* 5–6, 2009, 131–136.

tūros klasiko palikimu, jaunystėje netgi svajojęs rašyti jo biblijos vertimo žodyną, remdamasis Vilniaus universiteto bibliotekoje saugoma negatyvine Bretkūno biblijos fotokopija (mano rankraščiuose dar išlikusi šios biblijos Mozės I dalies rankraščio visos *A* raidės ir *B* raidės pradžios alfabetiškai surašytų žodžių lizdų dalis).

Buvimo Miunsteryje metu turėjau laimės būti pakviestas apsilankyti ir profesoriaus gyvenvietėje už 10–15 km nuo miesto, medžiais apaugusiame kaimelyje. Čia jis pastoviai gyveno ir dirbo, o į institutą važinėdavo savo automobiliu. Nedideliame sklypelyje pastatytame vienaukščiame namelyje buvo jo darbo kabinetas, kupinas gausybės knygų, ir kompiuteris, kuriuo jau tuomet Šolcas mokėjo naudotis moksliniams darbams (Lietuvoje tai dar buvo retas atvejis).

Be įvairiapusės ir labai intensyvios lituanistinės mokslinės veiklos, didžiai reikšmingas buvo ir Šolco pedagoginis darbas. Pats gerai mokėdamas lietuvių kalbą, jis dėstė ją vokiečių studentams ir rūpinosi, kad jo sukurtame institute būtų sudarytos sąlygos dėstyti ją iš Lietuvos pakviestiems lingvistams bei literatūrologams. Pavyzdžiui, 1994–1995 m. ten lituanistikos paskaitas skaitė Vilniaus universiteto profesoriai a. a. Albertas Rosinas, Bonifacas Stundžia, Vytautas Kardelis.

Apskritai velionis Frydrichas Šolcas buvo labai plačios erudicijos mokslininkas, neužsisklendęs vienoje kurioje filologinių mokslų srityje. Jis domėjosi ne tik Pabaltijo tautų kalbomis, literatūromis, tautosaka, bet ir tų tautų istorijos bei kultūros problemomis. Tai ypač ryškiai atsispindi jo 1993 m. sausio 26 d. pranešime „Sprache und Nationalität im Baltikum“, skaitytame Tarpdisciplininio baltų studijų instituto įkūrimo ir Baltų istorijos dienos minėjimo iškilmėse Miunsterio universitete. Jame, be kita ko, sintetiškai apžvelgtą ir tų tautų įvairių laikotarpių politinio gyvenimo raida, daug lėmusi jų kalbų būklės specifiką.⁹

Ne vienas iš mūsų lituanistų, pažinęs a. a. profesorių Šolcą, yra pažymėjęs tai, kad jis buvęs ne tik labai plačių interesų mokslininkas bei mokslo studijų organizatorius, bet ir nuoširdus, geranoriškas žmogus. Jo nuoširdumą ir paprastumą bei geranoriškumą yra patyręs ir šio memorialinio straipsnelio autorius. Profesorius mano buvimo metu yra skundęsis širdies negalavimais ir paskutinį dešimtmetį laiškais jau retai bendravome.

Matyt, kad tada širdies negalavimai progresavo ir atėjo liūdna ir, kaip visada, per ankstyva lemtis.

Jonas PALIONIS

⁹ Žr. leidinį *Westfälische Wilhelms-Universität Münster. Feier zur Eröffnung der Instituts...*, Münster, 1994, 59–72.